

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XV

Април — Септембар 1967.

Број 2 — 3

О САМОУПРАВЉАЊУ И КОДИФИКАЦИЈИ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА (1)

1. Поводом кодификације грађанског права, на којој се последњих година код нас ради, поставило се питање места, улоге и значаја самоуправљања као основе нашег друштвено-политичког система у будућем грађанском законнику. У вези са овим питањем преовладало је схватање утицајних кругова да самоуправљање и право радног човека на резултате његовог рада, као право у коме, између осталог, самоуправљање долази до изражаја, треба да буду средишна тачка грађанскоправног односа и грађанског законика. Полазећи од оваквог становишта, стављен је такође и *ad acta* Нацрт законика о правима на ствари, а са неверицом се гледа на Нацрт законика о облигацијама, чији је општи део већ израђен, зато што у њима нема ни речи о самоуправљању.

Квалификујући досадашњи рад на кодификацији грађанског права као класичан и застарео, јер не води рачуна о нашем самоуправном друштву, поборници самоуправљања као стожера будућег грађанског законика истакли су идеју да се кодификацији нашег грађанског права, управо због самоуправљања, мора приступити на начин који одудара од кодификација извршених до данас у буржоаским и социјалистичким земљама. Они, између осталог, истичу да у основи будућег југословенског грађанског законика не треба да леже власништво и друга имовинска права поводом ствари, већ самоуправљање и право радног човека на резултате његовог рада.

2. С обзиром да се о односу између самоуправљања и кодификације грађанског права у нас више размишља и дискутује у релативно уским срединама него што се о њему пише, осећа се погреша да се ово питање дубље и свестраније размотри, и то како од стране најшире научне правне јавности тако и од стране правне праксе. Усмено размишљање и резонување треба да замени писана реч у облику студија и монографија, јер се ради о проблему који се не може импровизовано разматрати и решавати. Дискусија треба да изађе из оквира стручних комисија, ма

(1) Кад се говори о кодификацији грађанског права, под грађанским правом се подразумева целина састављена од статусног, стварног, наследног, класичног облигационог и привредног права. Иначе, у нашем друштву се под грађанским правом углавном подразумева целина састављена од стварног, наследног, класичног облигационог и делимично статусног права (без дела о субјектима привредног права). Не улазећи у питање шта треба сматрати грађанским правом, прихватили смо у овом напису схватање које се даје овом појму кад се има у виду кодификација.

колико оне биле стручне, као и из оквира саветовања, ма колико она по броју и учесницима била обимна, и да се пренесе у часописе и друге публикације. Осим тога, није више довољно само се залагати за идеју да самоуправљање треба да нађе средишно место у будућем грађанском законнику, него су потребни конкретни предлози како и у ком виду оно треба да добије то место. Али, борећи се за то, не треба потцењивати ни оно што је до сада урађено на кодификацији грађанског права. То би требало објавити и тиме омогућити јавну дискусију, јер постојећи нацрти појединих делова грађанског законика такође почивају на идејама, начелима и решењима која су својствена нашем и уопште социјалистичком друштву. Расправљајући о њима, можда би се дошло до замјачка да тај рад не треба у потпуности одбацити као неуспео, да га можда треба само допунити, делимично изменити, или чак и усвојити у целини ако се покаже да у тим деловима будућег грађанског законика нема места самоуправљању и његовим тековинама.

Друкчији приступ кодификацији нашег права, укључујући и грађанско право, изгледа нам нерационалан па према томе и штетан, а уз то још и недемократски. Одбацити без јавне дискусије радни напор на пољу кодификације озбиљних стручњака, који су до сада својим радом на законодавству веома много дали нашем друштву, не може се правдати никаквим разлозима. Према томе, све што је до сада урађено, као и оно што ће тек бити урађено на пољу кодификације како грађанског тако и других области права, треба штампати и учинити га приступачним јавности како би се све снаге нашег друштва у области науке и праксе ангажовале у решавању проблема кодификације, укључујући и проблем места и улоге самоуправљања у том оквиру. Тако би кодификација нашег права постала посао свих способних снага нашег друштва, а учешће појединаца и група ангажованих за то олакшало би дефинитивно уобличавање појединих текстова.

Предложени метод кодификације одавно се примењује у многим земљама. У нас се, по правилу, поступа друкчије (изузетак је био Устав СФРЈ од 1963. год.). Наиме, пре него што надлежна скупштина усвоји предложени нацрт закона, о њему се дискутује у овом или оном форуму, на овом или оном саветовању. Научна јавност и пракса углавном немају могућности да детаљније размотре будући закон. Оне то чине касније, тек пошто закон буде донет. И није редак случај да правна наука и пракса тада уоче многе недостатке закона, којих свакако не би било да се о њему расправљало док је представљао нацрт. Чини нам се да је време да се напусти оваква пракса у области законодавног рада. То поготово кад је у пигању кодификација, која у свом појму садржи доношење законских текстова трајније вредности. Само ангажовањем свих снага нашег друштва могу се успешно решавати и решити проблеми кодификације нашег права, укључујући и грађанско право, и одредити место и улога самоуправљања у будућем грађанском кодексу. Такав метод наравно захтева извесна материјална средства и може на први поглед изгледати скуп. Међутим, у крајњој линији, он је неупоредиво јевтинији од штета које лош законски текст може проузроковати посредно и непосредно. А таквих текстова има у нас у прилично великом броју.

3. С обзиром да самоуправљање представља темељ нашег друштвено-политичког живота, главни ослонац и стимуланс радне и друштвене заинтересованости радног човека, форму и садржину у којој се сваки човек осећа субјектом, питање његовог места, улоге и значаја, односно његовог правног израза у будућем грађанском законнику, појављује се као објективно оправдано питање, без обзира шта ко мислио о томе. Према томе, поборници става да самоуправљање треба да представља стожер будућег грађанског законика у овом тренутку су бар утолико у праву што покрећу проблем односа између самоуправљања и кодификације грађанског права. Јер, ако ово питање не би било сагледано и решено пре но што буде извршена кодификација грађанског права, остала би да живи сумња да је пропуштено нешто што је требало учинити у погледу адекватнијег правног одржавања и регулисања грађанскоправног живота.

У овом напису покушаћемо да укажемо на однос између самоуправљања и кодификације грађанског права, на могућност и стварну потребу правног израза нашег самоуправног друштва у нашем грађанском законодавству. То, наравно, не треба схватити као дефинитиван став, већ као размисљања о проблему који тек треба да буде свестраније осветљен и дубље проучен.

4. Самоуправљање се, како нам се чини, манифестује, с једне стране, у слободном, демократском, заинтересованом и организованом повезивању и делању радних људи у организацијама најразличитије врсте, а пре свега радним, које су се формирале на основи друштвене својине, а с друге стране, у међусобном саобраћају и хоризонталном и вертикалном повезивању организација, такође на основи слободног, демократског и заинтересованог одлучивања. Сходно реченом, произилази да самоуправљање има два вида: унутрашњи, који се огледа у међусобним слободним и демократским односима људи у организацијама, и спољашњи, који се огледа у саобраћању и међусобном повезивању самоуправних организација. Укупност унутрашњег и спољашњег вида самоуправљања чини демократску и самоуправну структуру нашег друштва. С обзиром на обим и друштвену и економску моћ коју има, ова структура преовлађује у нашем друштвеном животу и удара му социјалистички печат.

Унутрашњи вид самоуправљања одражава се друштвено-правно у унутрашњој структури самоуправне организације, у међусобним односима људи у њој и односима сваког од њих са организацијом, која има својство субјекта као правно лице, по чему се правно и фактички јасно разликује од људи који је чине.

Спољашњи вид самоуправљања одражава се друштвено-правно у међусобним односима најразличитије врсте у које самоуправне организације ступају као субјекти, као лица која се међусобно сучељавају. Али, поред међусобног сучељавања, оне се сучељавају и са другим субјектима, пре свега са физичким лицима. Оно што је битно за међусобно сучељавање самоуправних организација, као и за њихово сучељавање са другим субјектима, то је да њихова унутрашња структура и функционисање, њихов унутрашњи живот, односно њихов унутрашњи вид самоуправљања, немају у начелу утицаја ни значаја за односе које оне заснивају. У спољашњем свету сваки субјект иступа као такав и као такав

ступа у контакт са другим субјектима. Унутрашње биће свакога од њих је његова унутрашња ствар и не може имати одлучујућег утицаја на ваљаност односа у које он ступа са својим партнером. Друкчије принципијелно становиште, ако би било друштвено-правно утемељено, кочило би друштвено-економску активност, угрозило би правну сигурност и подрило темеље друштва. Оно поготово не би одговарало карактеру наше све интензивније робно-новчане привреде. Ова привреда, као што је познато, захтева пословност, брзину деловања и сигурност, и то правну сигурност пре свега. А то се не би могло обезбедити ако би сваки субјект, заснивајући однос са другим субјектом, морао да води рачуна о исправности појављивања, наступања и одлучивања свога партнера у спољашњем свету, гражећи обавештења о исправности унутрашњих одлука на основу којих је овај дошао на тржиште. На тај начин би субјект, пошто је заснован однос, имао могућност да тај однос доведе у питање, позивајући се на то да иступање лица које га је представљало противуречи одлукама његових унутрашњих органа. Од овог начела могло би се, а свакако ће се и одступити само у малом броју случајева, на пример, у случају кад друга страна зна за унутрашње стање свога партнера, као и у оним случајевима које закон изричито предвиди. Међутим, у односу на основно правило, број изузетака треба свести на најмању меру, ако се не жели окивање друштвено-економског живота.

5. Ако је правилна поставка да правоваљаност друштвено-правних односа између субјеката права не треба, у начелу, да буде условљена њиховим унутрашњим стањем, онда самоуправљање као унутрашњи механизам и структура организација као правних лица не може бити стожер кодификације грађанског права као целине. То због тога што грађанско право као регулатор имовинскоправних односа поводом шпотребних вредности (материјалних добара и услуга) регулише спољашње односе између субјеката, тј. односе које они међусобно заснивају као лица, без обзира какво је њихово унутрашње биће, њихова унутрашња организација и односи. Грађанско право се не бави регулацијом унутрашњих имовинских односа у организацијама као правним лицима. Ове односе регулише радно, или аутономно право, или нека друга област права (на пример финансијско право). Међутим, чињеница је да данас поједини делови радних организација као економске јединице могу да ступају и ступају у међусобне односе, укључујући и имовинскоправне, којима се бави имовинско (грађанско) право. У овим случајевима економске јединице иступају као самостални субјекти, без обзира на то какав је иначе њихов статус, а њихови имовинскоправни односи се у начелу не разликују од имовинскоправних односа које организација у целини као правни субјект заснива са другом организацијом или појединцем као субјектом. А то значи да ће се на ове односе применити, а данас се и примењују, норме грађанског права као што се примењују на имовинскоправне односе уопште, с тим што не би требало искључити постојање извесних специфичних правила у вези с овим односима, утврђених законом или аутономним правом радне организације (на пример, правила о висини уговорне казне, о унутрашњој арбитражи радне организације, о саставу арбитраже и др.). Ипак, ова правила не би смела битно да одступају од

општих имовинскоправних правила, јер не може постојати једно тржиште у оквиру радне организације а друго ван ње: тржиште мора у основи бити јединствено, па према томе и грађанскоправна правила која регулишу имовинскоправне односе у оквиру тржишта а заснивају се грађанскоправним инструментима (на пример уговором).

6. Али, ако самоуправљање не може бити стожер кодификације грађанског права у целини и прожимати све или бар већину норми које се баве имовинскоправним односима, то не значи да оно не може и не треба да нађе место у неком виду и у неком делу будућег грађанског законика. Такво резонување би, најблаже речено, било ненаучно, јер не би водило рачуна о стварном стању које постоји већ више од шеснаест година и које даје демократско обележје социјалистичком друштву.

Поставља се питање у ком делу будућег грађанског законика и у ком виду самоуправљање треба да нађе место.

Чини нам се да не може бити спорно да самоуправљање треба да нађе правни израз у делу грађанског законика који се бави субјектима права (лицима у праву). То је тзв. статусни део грађанског права. У том делу треба, поред физичких лица као субјеката права, фиксирати и творевине са статусом правних лица, и то, као најважније, друштвена правна лица. Ово фиксирање треба да обухвати њихову унутрашњу структуру и функционисање. Штавише, оно треба правно да одрази нови квалитет социјалистичког правног лица уопште у односу на правна лица буржоаског друштва и, посебно, нови квалитет правног лица у нашем друштву у односу на друге социјалистичке земље, с обзиром да већина наших правних лица почива на друштвеном самоуправљању.

Додуше, правна лица су као субјекти постојала и још увек постоје у епохама које су претходиле социјализму, посебно у капиталистичком друштвеном систему, али она нису имала и немају карактер друштвених правних лица. То су приватна правна лица, са приватном а не друштвеном својном и акумулацијом, са приватним управљањем а не са самоуправљањем радних људи који у њима делају. Према томе, наш будући грађански законик треба у статусном делу правно да одрази друштвено правно лице као основног актера нашег друштвено-економског живота. Одражавајући то, он ће у ствари чинити само оно што су чинили и чине сви грађански законници до сада: правно одражавати друштвену стварност у погледу субјеката. Посматрана са тог становишта, кодификација статусног дела грађанског права не представља ништа ново у области кодификације што до данас већ не би било познато.

Међутим, у вези са кодификацијом статусног дела грађанског права поставља се питање јесу ли сазрели услови за његову кодификацију. Нама се чини да нису. То због тога што део друштвено-правног живота који се односи на друштвене правне субјекте још није добио устаљенију форму, и то управо у погледу самоуправне структуре, организације, функционисања и удруживања. Мада се самоуправљање развија већ пуних шеснаест година, то ипак није довољно дуг период за изграђивање и учвршћивање решења и оријентација за које би се данас могло рећи да имају трајнију вредност. Додуше, самоуправљање као основица на којој треба да почива наш друштвено-економски систем преовладало је

у свести и пракси друштва, али за кодификацију није довољно имати само принцип и његове основне контуре, већ је потребно имати изграђена стабилнија решења на основу којих ће се он манифестовати у пракси, у реалним односима. Међутим, овоме принципу управо недостају таква решења, и то мање у привредним него у другим радним организацијама (на пример у установама).

Како стоји ствар са местом самоуправљања и његовим правним одражавањем у другим деловима грађанског права односно грађанског законика, наине у стварном и облигационом праву?

Ако се има у виду чиме се бави стварно право, чини нам се да има мало могућности да самоуправљање нађе место у овој области права. Наине, стварно право одражава расподељеност ствари као материјалних добара у друштву међу субјектима права (физичким и правним лицима) или, другим речима, одређује правни режим пободом ствари, тј. одређује искључива права која поједине категорије субјеката имају или могу да имају поводом појединих ствари (право власништва, право коришћења, право службености, право залоге и др.), као и начин стицања и губљења ових права. Стварно право регулише, као што се види, друштвене односе полазећи од субјеката као оформљених лица, не интересујући се за њихову унутрашњу структуру, и одређује које ствари и каква и која искључива права поводом њих могу да имају.

Ако се узме у обзир оно што је већ речено о спољашњем виду самоуправљања и у вези с тим о међусобном сучељавању субјеката права (в. тачку 4), могло би се рећи да би у области облигационог права унутрашњи вид самоуправљања можда могао наћи место тамо где је реч о праву регреса радне организације према њеном раднику или органу за који је неке нешто платила (на пример, накнадна штету коју је радник или орган проузроковао другоме вршећи поверени му посао односно функцију). Наине, у део облигационог права могле би се унети одредбе о условима под којима радна организација може тражити регрес и можда одредбе о путу и начину решавања питања регреса у оквиру организације пре но што оно дође пред суд.

Посматране у односу на облигационо право као целину, одредбе у вези са самоуправљањем које би могле наћи место у облигационом делу будућег грађанског законика, представљају незнатан и углавном небитан део. То стога што се облигационо право не бави унутрашњим стањем субјеката, већ спољашњим односима у које они ступају као лица, и то у области промета добара (у првом реду роба и услуга) као делу робно-новчане привреде. У сваком случају чини нам се да самоуправљање не може бити стожер кодификације овог дела грађанског права.

У наследном праву самоуправљању нема места ни у ком виду. Наследно право се бави односима у вези са наслеђивањем заоставштине физичких лица. Правна лица се могу појављивати само као наследници. Хоће ли се прихватити наслеђа или не, кад се нађу у ситуацији да о томе треба да се изјасне, одлучују њихови органи, али то се у спољашњем свету појављује као одлука правног лица, а унутрашњи механизам који је довео до доношења одлуке не нормира се наследним већ статусним правом.

Најзад, о привредном праву и самоуправљању нема потребе посебно говорити, с обзиром да се привредно право састоји из дела који обухвата привредне субјекте и дела који се односи на облигационоправне односе у области привредног промета, а то смо већ обухватили говорећи о самоуправљању у статусном и облигационом праву.

7. Ако самоуправљање не може да добије средишње место у области грађанског права као целини, односно у будућем грађанском законнику, поставља се питање може ли његова тековина у виду права радника на резултате њиховог рада да постане доминантна у овој области права и да потисне у позадину друга имовинска права која су у њој до сада заузимала средишње место, као што су право власништва, право коришћења (за друштвена правна лица), право службености, право залоге и друга права.

Чини нам се да се и на ово питање мора одговорити негативно.

Право радника на резултате његовог рада произилази из радног односа који се, с једне стране, појављује као однос радника са другим радницима исте радне организације, а с друге стране као однос са радном организацијом. Ово право се састоји у праву радника да потражује оно што је радом зарадио, а до тога се долази обрачуном са другим радницима и радном организацијом. Тек кад се раднику уручи у материјалном виду оно што је зарадио (у новцу или чему другом), радник на томе стиче право власништва. А то, с једне стране, значи да је на радника тек тада извршена друштвена расподела ствари на које он полаже право на основу свога рада (чиме се бави стварно право), а с друге стране, да он тек тада постаје кадар да се са зарађеним материјалним добрима појави у економско-правном промету и прибавља друга добра (чиме се бави облигационо право). Међутим, и радни однос радника и његово право на резултате рада по основу уложеног рада представљају интерну ствар удружених радника и радне организације. Они се не тичу лица ван радне организације (лица у другој радној организацији или других лица уопште). Другим речима, радни однос и право радника из радног односа само су једна врста релативног облигационоправног односа. Поред ове врсте постоје и бројни други релативни облигационоправни односи. Према томе, у грађанском кодексу би право радника на резултат рада могло наћи места уз друге облигационоправне односе (на пример, поред уговора о делу, уговора о закупу, уговора о стави, уговора о куповини и продаји, уговора о ортаклуку, уговора о пуномоћству и др.). Међутим, с обзиром да је уговор о раду изашао из оквира грађанског права и да се у вези с њим изградило радно право као самостална област (грана) права, то радном односу и праву радника на резултат његовог рада нема места у грађанском законнику.

С обзиром да радник има само тражбено право из радног односа које се односи на резултат његовог рада изражен у материјалном еквиваленту (новцу) и да то право представља интерну ствар између њега, радне организације и других радника који у њој раде, као и с обзиром на то да је тражбено право радника само једно од бројних тражбених права, то ово право не може бити основно имовинско право на коме би почивао будући грађански законик, чак и кад би односи и права из

области рада били њиме обухваћени. Према томе, основна имовинска права и у нашем грађанском законнику морају бити тзв. апсолутна (искључива) имовинска права: право власништва и право коришћења, а осим њих и друга, на пример право службености и право залоге. Ова чињеница не треба никога да чуди, јер и у социјализму људи живе од материјалних добара, а на садашњем ступњу друштвеног развика они их не могу друкчије присвајати него пре свега по основу права власништва и права коришћења као основних имовинских права.

8. Ако самоуправљање и право радника на резултат рада не могу из објективних разлога бити средишна тачка нашег будућег грађанског законика, то не значи да се скромнијим местом које они ту треба да имају исцрпљује њихово место у области кодификације уопште и у нашем правном систему као целини. Напротив, ове тековине већ данас имају истакнуто или, боље речено, централно место у нашем правном систему, па према томе морају добити и одговарајуће место у кодификованом праву. Међутим, не треба тежити да оне по сваку цену буду средишна тачка кодификација у којима то не могу бити по природи ствари, нити пак по сваку цену тежити да им буде посвећен посебан кодекс. Самоуправљање и његове тековине треба да нађу место у појединим правним областима и њиховим кодификацијама у мери у којој је то могућно и потребно, а посебно у тзв. аутономном праву радних организација. Друкчије решавање овог проблема водило би правним декларацијама без стварне нормативне садржине, гомилању непотребних прописа, несистематском и нефункционалном распореду правне материје, преплитању односа и правила разне врсте уместо њиховом разграничењу, што би све у крајњој линији штетило нашем друштву. У овом моменту, чини нам се, постоји бојазан да би они који сматрају да самоуправљање и његове тековине треба да представљају стожер нашег грађанског законика у целини неоправдано оптеретили наш грађански законик сувишним текстом од кога неће бити практичне користи. Међутим, не треба заборавити да грађански законик треба да садржи само оне норме које се стварно примењују.

9. Покрећући питање односа између самоуправљања и кодификације грађанског права, жеља нам је да, с једне стране, изнесемо мишљење које имамо о овом питању у овом тренутку, а с друге стране, да подстакнемо и друге да о томе изнесу своја мишљења. Можда ће се у току расправљања о овом проблему показати да у много чему нисмо у праву или пак да смо само делимично, а можда чак и потпуно у праву. У сваком случају, јавна дискусија ће омогућити да се боље сагледа истакнути проблем, а то само може бити од користи за кодификацију грађанског права, а тиме и за наше друштво. Међутим, као што је у почетку речено, дискусија треба да садржи конкретне предлоге решења везаних за самоуправљање која треба да добију место у грађанском законнику. Али, уколико би се само наставило с испицањем начелне примедбе да самоуправљање није добило одговарајуће место у досадашњем раду на кодификацији грађанског права, постоји опасност да се тај рад, посматран у целини, непотребно компликује и одужи, а посма-

тран парцијално, у садашњем моменту не оконча у погледу делова грађанског права који су зрели за кодификацију, као што је то, на пример, случај с облигационим правом.

Др Живомир С. Борђевић

РЕЗЮМЕ

О самоуправлени и кодификацији грађанског права

В ходе работ на кодификации гражданского права в компетентных кругах появилось мнение, что самоуправление, являющееся основным базисом общественно-правовой жизни югославского социалистического сообщества, а также право трудящихся пользоваться плодами своей работы, вытекающее из самоуправления, должны были быть центральными институтами, вокруг которых создались бы отдельные гражданско-правовые базисы. В соответствии с этим, право собственности и другие абсолютные (исключительные) имущественные права не были бы основными базисами будущего югославского гражданского кодекса.

Между тем, по мнению автора, самоуправление и его достижения нельзя было бы относить к основным базисам гражданского кодекса. Они могут и должны найти соответствующее место только в отдельных его частях. Так, например, самоуправление может и должно найти свое место в части гражданского кодекса, говорящего о субъективных правах. Однако, по мнению автора, эта часть еще не созрела для кодификации, тек как самоуправление в трудовых организациях еще не получило достаточно упрощенного решения. В части кодекса, относящейся к обязательственному праву, самоуправление в крайнем случае могло бы найти свое место в связи с правом регресса, возникающего в трудовой организации в отношении ее органов или работников, за которых она возместила ущерб, причиненный ими третьим лицам при выполнении работы. В связи с этим, можно было бы определить, что вопросы регресса следует разрешать в рамках самой трудовой организации до ее обращения к суду. Что же касается права работников на трудовые доходы, выражающегося в праве на денежное вознаграждение в соответствии с их трудом, указанное право не следовало бы подвергать регулированию гражданским кодексом. Оно представляет составную часть трудового права, а трудовое право является ныне самостоятельной отраслью и не входит в состав гражданского права. Между тем, даже и в случае его включения в гражданский кодекс, право работника на трудовые доходы не могло бы быть основным базисом кодекса по той причине, что речь здесь идет об относительном праве, о праве, существующем лишь между определенным работником и определенной трудовой организацией. Оно было бы только одним из числа многих других относительных прав и относительных правоотношений, как, например: аренда, купля-продажа, пользование, заем, хранение и др.

Самоуправление и его достижения не могут быть центральным институтом гражданского кодекса потому, что гражданское право в основном не затрагивает внутреннего состояния субъектов права, а регулирует в первую очередь правоотношения, в которые они вступают как субъекты права. Внутреннюю структуру субъектов права, точнее юридических лиц, регулирует автономное право и самоуправление является центральным институтом данной отрасли права.

SUMMARY

On Self-management and Codification of the Civil Law

In the course of codification of the civil law, an opinion was formed in the competent circles that self-management, being a basic institution of the social and legal life of the Yugoslav socialist community, and the right of working man to the results of his work that is the outcome of self-management, should be the central institution around which individual institutions of the civil law should be built. Accordingly, property right and other exclusive property rights would not be the basic institutions of the future Yugoslav Civil Code.

However, in author's opinion, self-management and its achievements could not be the basic institutions of the Civil Code. They might, and should be given a corresponding place, in its particular parts only. Consequently, self-management might and should find its place in the part of the Civil Code treating the subjects of law. However, this part, finds the author, is not yet ripe for the codification, for self-management has not yet found solutions firm enough. In the part of the Code bearing to the law of contract, self-management could eventually find its place in connexion with the right to recourse to which a working organization is entitled with respect to an organ or worker for which it has compensated damage caused to a third person, with regard to the business of the working organization. Namely, it could be regulated that the question of recourse be solved within the working organization, before the working organization goes to court. As for the right of a worker to the results of his work, that are embodied in the right to a sum of money adequate to the value of the work he has done, this should not be regulated by the Civil Code. It is a part of labour law, and labour law is now an independent branch of law and does not come within the civil law. However, even if it were included in the Civil Code, the right of worker to the results of his work could not be a basic institution of the Civil Code, because it is the question of the relative law, the right concerning a particular worker and a particular working organization. It would be one of many relative laws and relatively legal relations, such as: lease, purchase and sale, service, loan, legacy, etc.

Self-management and the achievements accompanying it should not be the central institutions of the Civil Code, because civil law does not treat mainly the internal situation of legal subjects of law, but regulates, in the first place, relationships which they enter as persons, as subjects of law, while the internal structure of the subject of law i.e. of legal persons, is the matter of autonomous law, and self-management is the central institution of this field of law.

R É S U M É

L'autogestion et la codification du droit civil

Au cours des travaux de codification du droit civil, dans les milieux compétents l'opinion s'était formée que l'autogestion, — vu que c'est l'institution fondamentale de la vie socio-économique de la communauté socialiste yougoslave, et le droit de l'homme travailleur aux résultats de son travail, qui s'ensuit de l'autogestion, — devrait être l'institution centrale autour de laquelle seraient édifiées les diverses institutions de droit civil. Conformément à cela le droit de propriété et les autres droits absolus (exclusifs) patrimoniaux ne seraient pas les institutions fondamentales du futur code civil yougoslave.

Cependant, selon l'auteur, l'autogestion et ses acquisitions ne pourraient pas être les institutions fondamentales du code civil. Elles peuvent et

doivent trouver la place correspondante seulement dans certaines de ses parties. Ainsi, l'autogestion peut et doit trouver sa place dans la partie du code civil qui traite des droits subjectifs. Cependant, cette partie, de l'avis de l'auteur, n'est pas encore mûre pour la codification, car l'autogestion dans les organisations de travail n'a pas encore réalisé des solutions suffisamment stables. Dans la partie du code qui se rapporte au droit des obligations, l'autogestion pourrait éventuellement trouver une place en relation avec le droit de recours dont dispose l'organisation de travail à l'égard de l'organe ou du travailleur pour lequel elle a compensé le dommage causé à un tiers en relation avec l'exécution d'une tâche de l'organisation de travail. En effet, on pourrait établir par les normes que la question du recours soit réglée si possible dans le cadre de l'organisation de travail, avant que celle-ci ne présente une pétition au tribunal. En ce qui concerne le droit du travailleur aux résultats de son travail, qui se manifeste dans son droit à une somme d'argent adéquate à la valeur du travail fourni, ce droit ne devrait pas être réglé par le code civil. Il forme partie intégrante du droit de travail, et le droit de travail est aujourd'hui une branche autonome du droit et il ne rentre pas dans le cadre du droit civil. Cependant, même s'il était inclus dans le code civil, le droit du travailleur aux résultats de son travail ne pourrait pas être l'institution fondamentale du code, étant donné qu'il s'agit d'un droit relatif, du droit qui existe seulement entre un ouvrier déterminé et une organisation de travail déterminée. Ce serait seulement l'un des nombreux droits relatifs et de rapports relativement juridiques, tels que: le bail, la vente et l'achat, les services, le prêt, l'héritage etc.

L'autogestion et ses acquisitions ne peuvent pas être les institutions centrales du code civil, parce que le droit civil ne s'occupe pas généralement de l'état interne des sujets du droit, mais il régleme en premier lieu les rapports dans lesquels ils s'engagent en tant que personnes, comme sujets du droit, quant à la structure interne des sujets du droit, à savoir des personnes morales, elle s'occupe du droit autonome et l'autogestion est l'institution centrale de ce domaine du droit.